

Alicja Lutostańska

Kulturalna niedziela : spotkanie w Bibliotece Gminnej w Jakubowie w dniu 6 lipca 2014 roku : odczyt

---

Rocznik Mińsko-Mazowiecki 23, 229-232

2015

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ALICJA LUTOSTAŃSKA

**Kulturalna niedziela.
Spotkanie w Bibliotece Gminnej
w Jakubowie w dniu 6 lipca 2014 roku.
Odczyt¹.**

Na wstępie pragnę przypomnieć iż album pt. *Mińsk Mazowiecki – jedno miasto?* wydany został w 2012 r. przez Towarzystwo Przyjaciół Mińska Mazowieckiego. Natomiast zamieszczone w tym albumie dwa opracowania mego autorstwa tzn. studium historyczno – urbanistyczne niepublikowane do tego roku, oraz artykuł, który pojawił się w 1957 r. przygotowałam już w połowie lat 50. ubiegłego stulecia. Obecnie pragnę się podzielić wspomnieniami z tamtych dawnych lat.

Jako „świeżo upieczona” absolwentka Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, magister historii sztuki ze specjalnością sztuki barokowej i architektury nowożytnej otrzymałam z Uniwersytetu urzędowy „nakaz pracy”, za sprawą którego skierowano mnie do państwowego przedsiębiorstwa o nazwie Pracownia Konserwacji Zabytków. W kwietniu 1954 r. rozpoczęłam etatową pracę zawodową w Pracowni Dokumentacji Naukowej – Historycznej tego przedsiębiorstwa, którą prowadził wówczas prof. dr hab. Zygmunt Świechowski – mediewista. Z pracownią tą związane było grono specjalistów – wybitnych zabytkoznawców jak profesorowie: Bohdan Guerquin, Wojciech Kalinowski, Czesław Krasowski, Gerard Ciołek i inni, którzy opiniowali wykonywane w tej instytucji opracowania służące konserwacji i odbudowie zabytków. Ponieważ były to pierwsze lata po zakończeniu Drugiej Wojny Światowej, większość przygotowywanych opracowań dotyczyła odbudowy zniszczonych zabytkowych miast i ich zabytkowej substancji architektonicznej. Ku mojemu niejakiemu zaskoczeniu jako pierwszy temat do opracowania z krótkim terminem wykonania kilku miesięcy, otrzymałam wtedy zadanie przygotowania studium historyczno-urbanistycznego z wytycznymi konserwatorskimi do planu zagospodarowania przestrzennego miasta Mińska Mazowieckiego. Nadmienić trzeba, iż w ostatnich 25 latach powstała i obecnie istnieje obszerna literatura przedmiotu związana z historią powiatu i miasta Mińska Mazowieckiego. Natomiast w 1954 r. opracowywane studium trzeba było oprzeć na nielicznych, dostępnych wówczas źródłach archiwalnych, ogólnej literaturze, kartografii

¹ Odczyt odbył się pod patronatem pani Hanny Wocial – wójta gminy Jakubów. Przysłuchiwała się mu grupa uczestników w liczbie około 15–20 osób. Po jego zakończeniu przeprowadzona została dyskusja na tematy merytoryczne. Następnie odbyło się małe przyjęcie ze słodzcami i wypiekami miejscowych pań z Jakubowa, po którym udałam się na herbatkę do pani Katarzyny Brzosko-Barratt w Tymoteuszewie.

z końca XVIII i XIX w. i skromnej ikonografii. W związku z tym fundamentalną wówczas sprawą było dokładne spenetrowanie i zdokumentowanie stanu miasta i zabytków w mieście.

Aby poznać Mińsk Mazowiecki, wyruszyłam do niego w ekipie składającej się z zatrudnionych w instytucji dwóch fotografów, architekta i mnie jako historyka. Zastany widok miasta był krańcowo inny od obecnego współczesnego krajobrazu. Po ulicach jeździły na targ furmanki i zaprzężone w konie wozy drabiniaste. Większą część zabudowy stanowiło drewniane budownictwo. W czasie kilkukrotnych takich wyjazdów w latach 1953 i 1954 miasto zostało fotograficznie utrwalone. To dzięki temu wspomniany album jest ilustrowany. Zdjęcia wykonał Jerzy Szandomirski. Fotografie te są unikalnym świadectwem epoki połowy ubiegłego stulecia, pokazują ulice miasta Mińska Mazowieckiego wraz z jego mieszkańcami – obraz miasta którego już nie ma.

Od dawien dawna wiadomą, ale słabo zbadaną, była kwestia historii formowania się obszaru miasta w aspekcie jego rozwoju przestrzennego. Na oryginalność planu przestrzennego Mińska Mazowieckiego zwrócili już uwagę przed ponad pół wiekiem urbaniści polscy, a przede wszystkim profesor Stanisław Herbst, największy badacz polskich miast oraz dr inż. Marian Benko – odkrywca Sandomierza, dziś znajdującego się na terenie Mińska. Oczywiście przy opracowywaniu studium w 1954 r. musiałam zmierzyć się z zasadniczym pytaniem; czy Mińsk Mazowiecki to jest jedno miasto, czy były to dwa sąsiadujące przestrzennie organizmy miejskie: Mińsk i Sandomierz?

Fot.: Alicja Lutostańska
przed Gminną Biblioteką w Jakubowie

Wiadomo, iż Mińsk Mazowiecki był miastem lokowanym na prawie chełmińskim przez księcia mazowieckiego Janusza I Starszego w 1421 r. w dobrach Jana z Gościeńcyc, (Janusza z Gościańcyc) stolnika czerskiego w miejscu starej osady targowej Mensko na wschodnim brzegu rzeki Srebrnej. Lokacja miasta połączona była z erekcją parafii rzymsko-katolickiej pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Marii Panny w 1422 r. Drewniany kościół miński przy placu rynkowym w późniejszym okresie zastąpiony został murowanym – zachowanym w głównym zrębie do dni dzisiejszych i rozbudowanym na początku XX w.

W południowej części tzw. „wrzeczona osady” wymierzono plac rynku miejskiego, który oparto od północy o drogę prowadzącą z Warszawy do Siedlec i Brześcia. W północnej części Mińska miał znajdować się zameczek rodziny Mińskich, która przyjęła nazwisko od osady Mensko, usytuowany prawdopodobnie w obrębie obecnie istniejącego cmentarza rzymskokatolickiego.

W następnym stuleciu przywilej króla Zygmunta Augusta w 1548 r. otrzymali trzech synowie Mikołaja Wolskiego, ochmistrza dworu królowej Bony i kasztelana sandomierskiego dla miasta dziedzicznego Sandomierza położonego na zachodnim brzegu rzeki Srebrnej, która oddzielała to miasto od Mińska. Rynek sandomierski ulokowany był w południowej części tego miasta przy trakcie do Karczewa, którym jest obecnie Plac Kilińskiego, oparty od północy o drogę z Warszawy do Siedlec i Brześcia. W Sandomierzu był kościół pod wezwaniem św. Stanisława (obecnie nieistniejący). Według prof. Stanisława Herbsta Sandomierz był najstarszym rozwiązaniem planistycznym urbanistyki renesansowej w Polsce. Dogodność położenia Sandomierza na osi drogi z Warszawy i przy skrzyżowaniu dróg u przeprawy komunikacyjnej przez rzekę Srebrną wykorzystali właściciele miasta panowie Wolscy, którzy wybudowali tu swoją rezydencję – dwór w obszernych ogrodach w XVI w.

Przy opracowywaniu studium w 1954 r. nie rozpoznana była jeszcze historia budowy pierwszego dworu i kolejnych jego transformacji. Dopiero po kilkunastu latach przeprowadzone w istniejącym pałacu kompleksowe badania architektoniczne z rozwarstwieniem murów, pozwoliły na określenie form architektonicznych i stylowych wielokrotnie przebudowywanej w czasie pięciu stuleci rezydencji stojącej dziś na terenie parku, zwanej od nazwiska ostatnich właścicieli pałacu, pałacem Doria – Dernałowiczów.

Z biegiem wieków rozrastający się średniowieczny Mińsk z historycznym kościołem, mający centrum handlowe i usługowe wchłonął renesansowe miasteczko Sandomierz z siedzibą na jego terenie władz administracyjnych, z zespołem pałacowo – parkowym i majątkiem dworskim.

Niezwykle ważnym elementem dla rozwoju Mińska Mazowieckiego, zwłaszcza jego południowej części, była budowa kolei warszawsko – terespolskiej uruchomionej w 1867 r. Wokół niej w końcu XIX w. skupiło się osadnictwo, które nie byłoby możliwe bez parcelacji dóbr przeprowadzonych przez Seweryna Doria – Dernałowicza.

W czasie Drugiej Wojny Światowej zniszczeniu uległa duża część starszych budynków, szczególnie drewnianych, znajdujących się zwłaszcza na terenie getta mińskiego.

Pozostało natomiast dawne rozplanowanie wymagające wypełnienia go nową zabudową i uporządkowania.

W 1951 r. opracowany został plan zagospodarowania przestrzennego Mińska Mazowieckiego, który uległ korekcie i nowemu opracowaniu przez Biuro Projektów: Miasto-Projekt Stolica-Wschód w końcu lat 50. ubiegłego stulecia.

Zaproponowane w 1954 r. władzom miasta Mińska Mazowieckiego w studium historyczno – urbanistycznym postulaty konserwatorskie jak: konieczność zachowania obu historycznych ośrodków miejskich, odtworzenie w całości założenia rynku sendomierskiego z rekonstruowanym narożnikiem, stosowanie typu zabudowy nawiązującej do wskazanych zachowanych obiektów w mieście, a szczególnie ochrona zespołu pałacowo – parkowego oraz zbudowanie obwodnicy w północnej części miasta, w większej części znalazły szczęśliwe zastosowanie. Natomiast nie zawsze właściwie postępowano z rozwiązaniami architektonicznymi budownictwa mieszkaniowego i z indywidualnymi jego realizacjami rozrzuconymi w mieście.

W prezentowanym albumie historię miasta i jego mieszkańców poszerzają dwa artykuły pana Tomasza Adamczaka prezesa Towarzystwa Przyjaciół Mińska Mazowieckiego, traktujące o mecenasach kultury ziemi mińskiej dawnych i obecnych. Wśród nich znajdował się doktor Jan Hubert, zasłużony lekarz i obywatelu miasta, który był pierwowzorem postaci doktora Tomasza Judyma w powieści „Ludzie Bezdomni” autorstwa Stefana Żeromskiego. W dawnej willi dr Huberta znalazło siedzibę Muzeum 7. Pułku Ułanów Lubelskich, będące Oddziałem Muzeum Ziemi Mińskiej w Mińsku Mazowieckim.

Album zapoczątkował mającą nastąpić serię wydawnictw tzw. Biblioteki Towarzystwa Przyjaciół Mińska Mazowieckiego, które będą przypominać i upamiętniać dzieje miasta i pomogą, jak sądzę, pomyślnie rozwiązywać sprawy miasta.